

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

11

ROČNÍK 28 (LV)
PRAHA
LISTOPAD
1982
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), prof. ing. Milan Branicný, CSc., ing. Emil Divila, DrSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., doc. ing. Miroslav Grznár, CSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., prof. ing. Valér Hrmo, CSc., prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., ing. Vladimír Jeníček, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Píř, DrSc., ing. Vladimír Vácha, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1982

■
Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

■
Научный журнал ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности. Издает Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

■
The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics and the economics of food — production industry. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

■
Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiet der Ökonomik der Landwirtschaft und Nahrungsmittelindustrie. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

I. Vzťah medzi počtom stálych pracovníkov na 100 ha p. p. a rastom produktivity živej práce v okresoch ZsK

Ukazovateľ	Galanta	Bratislava	Trenčín	Komárno	Topoľčany	Trnava	Senica	Levice	Nitra	Dun. Streda	Nové Zámky
Počet stálych prac. na 100 ha p. p. (1970—1980)	19,37	21,09	20,60	18,58	18,41	18,23	17,97	17,30	17,21	16,61	16,32
Index HPP na stáleho prac. (1980/70)	218,9	218,1	171,1	223,1	194,0	199,3	229,9	192,1	211,2	210,1	194,4

II. Vzťah medzi úbytkom počtu stálych pracovníkov na 100 ha p. p. a rastom produktivity živej práce v okresoch ZsK

Ukazovateľ	Galanta	Senica	Bratislava	Topoľčany	Nitra	Komárno	Nové Zámky	Trnava	Levice	Dun. Streda	Trenčín
Index úbytku počtu stálych prac. na 100 ha p. p. (1980/1970/)	74,7	78,6	78,8	80,6	82,4	83,2	84,1	85,2	85,3	95,6	99,0
Index vzrastu HPP na stáleho prac. (1980/70)	218,9	229,9	218,1	194,0	211,2	223,1	194,4	199,3	192,1	210,1	171,1

III. Vzťah medzi počtom stálych pracovníkov na 100 ha p. p. a rastom produktivity živej práce v okresoch SsK

Ukazovateľ	Prie- vidza	Čadca	Pov. Bystrica	Žilina	V. Krtíš	Martin	D. Kubín	Zvolen	R. Sobota	L. Mikuláš	Ban. Bystrica	Lu- čenec	Žiar
Počet stálych prac. na 100 ha p. p. (1970—1980)	24,04	22,62	21,82	20,41	15,24	14,94	14,55	14,31	14,23	14,04	13,63	13,58	13,52
Index HPP na stáleho prac. (1980/70)	114,5	205,8	188,7	251,9	220,5	235,5	115,2	234,9	207,6	172,2	212,1	210,7	222,6

IV. Vzťah medzi úbytkom počtu stálych pracovníkov na 100 ha p. p. a rastom produktivity živej práce v okresoch SsK

Ukazovateľ	Čadca	Pov. Bystrica	Prie- vidza	Martin	Žilina	Luče- nec	Zvolen	B. Bystrica	Žiar n/H	L. Mikuláš	V. Krtíš	R. Sobota	D. Kubín
Index úbytku počtu stálych prac. na 100 ha p. p. (1980/70)	35,6	72,9	76,8	76,9	80,2	87,7	88,5	90,0	93,6	94,1	96,1	96,6	114,3
Index vzrastu HPP na stáleho prac. (1980/70)	205,8	188,7	214,5	235,5	251,9	210,7	234,9	212,1	222,6	172,2	220,5	207,6	115,2

nohospodárstve ZsK (43,5 roka) a SsK (44,5 roka) nie je doposiaľ priaznivé, aj keď sa od roku 1970 čiastočne zlepšilo. Toto zlepšenie vekovej štruktúry prebiehalo hlavne v dôsledku opatrení prijatých centrálnymi orgánmi v oblasti stabilizácie pracovných síl v poľnohospodárstve.

K zlepšeniu kvalitatívnej štruktúry pracovných síl výrazne prispieva pracovná úroveň kvalifikácie pracovníkov, ktorá je jedným z dôležitých predpokladov plného využitia všetkých prostriedkov a vedeckotechnického pokroku. V počte kvalifikovaných pracovníkov sú v jednotlivých okresoch rozdiely, ale v rámci krajov nie tak veľké. Zastúpenie technicko-hospodárskych pracovníkov so stredoškolským vzdelaním bolo v SsK zhruba 60 % a v ZsK 58 %, a s vysokoškolským vzdelaním v SsK a tiež v ZsK 14 %. Tieto rozdiely sú zanedbateľné a sotva im možno pripisovať vplyv na diferenciáciu v produktivite práce.

Všeobecne možno konštatovať, že s rastom vybavenosti základnými výrobnými prostriedkami, najmä strojovými, a koncentráciou výroby vzrástla produktivita práce vo všetkých okresoch ZsK a aj v SsK. Súčasne sa však zvýšil podiel materiálových nákladov na 100 Kčs hrubej produkcie. Rýchly rast materiálových nákladov súvisí jednako s intenzifikáciou poľnohospodárskej výroby, prejavujúcou sa v raste intenzifikačných nákladov, jednako so substitúciou živej práce, technikou a mechanizáciou a najmä s jej substitúciou prostredníctvom rozvíjajúcich sa služieb.

So vzrastom podielu materiálových nákladov na stroje a zariadenia treba rátať. Ide však o to, aby sme rast podielu týchto nákladov na celkových nákladoch výroby racionalizačnými opatreniami držali v únosnej miere. To v podstate znamená zabezpečovať nielen rýchly rast produktivity práce, ale aj intenzitu výroby a hospodárnosť pri využívaní strojov a zariadení. Neustály dôraz musíme klásť na rast kvalifikácie pracovníkov, ktorým je mechanizácia zverená, na účinnú hmotnú zainteresovanosť a racionalizačné opatrenia. Znižovanie rozdielov v zastúpení strojov a zariadení na 1 ha p. p. medzi okresmi a krajmi (ZsK 3365—5612 Kčs a v SsK 2887—3904 Kčs) a efektívnejšie využívanie týchto prostriedkov zostáva veľmi naliehavou úlohou poľnohospodárskych podnikov. Rozdielny vplyv zastúpenia strojov a zariadení na ZVP a ZVP na ha p. p. vôbec pôsobil výraznejšie na produktivitu práce v okresoch SsK než v okresoch ZsK (tab. V—VIII).

Vieme, že dodávky nových vysokovýkonných strojov a zariadení na mechanizáciu rastlinnej a živočíšnej výroby sú jedným z najvýznamnejších faktorov technického rozvoja a rastu produktivity práce. Nemožno však zo zreteľa púšťať to, že sú to drahé stroje, ktoré by mali byť v podnikoch plne využité. V tom je práve základný predpoklad ich pozitívneho vplyvu na celkové zefektívnenie poľnohospodárskej výroby.

Podstatne horšie prírodné podmienky, celková nižšia vybavenosť ZVP strojmi a zariadeniami na 1 ha p. p. a ich nižšia využiteľnosť počas vegetačného obdobia v SsK ako v ZsK sú prejavom vyššieho podielu vynakladania miezd na 100 Kčs hrubej produkcie.

Podiel vlastných nákladov na 100 Kčs hrubej produkcie s výnimkou troch okresov v ZsK a štyroch okresov SsK mierne klesal. Tento pokles stačil iba kompenzovať vzrast materiálových nákladov na 100 Kčs hrubej produkcie. Aj variabilita mzdových nákladov na 100 Kčs hrubej produkcie medzi okresmi bola väčšia v SsK než v ZsK. Vyšší podiel živej práce na jednotku hrubej produkcie v SsK sa logicky premieta do nižšej úrovne pro-

V. Úroveň produktivity práce v okresoch ZsK

Ukazovateľ	Dun. Streda	Galanta	Komárno	Nové Zámky	Trnava	Topoľčany	Nitra	Levice	Bratislava	Senica	Trenčín
HPP na stáleho prac. (1970—1980)	110 094	88 687	88 581	86 807	83 907	77 179	76 834	74 292	69 389	66 941	54 385
Bodové hodnotenie HPP na stáleho prac.	100,0	80,5	80,4	78,8	76,2	70,1	69,7	67,4	63,0	60,8	49,3

VI. Úroveň ZP na ha p. p. v okresoch ZsK

Ukazovateľ	Bratislava	Dun. Streda	Komárno	Topoľčany	Galanta	Trenčín	Trnava	Nitra	Senica	Nové Zámky	Levice
ZP na ha p. p. (1970—1980)	25 660	20 365	19 826	19 825	18 897	18 415	17 557	17 330	15 895	15 717	14 412
Bodové hodnotenie ZP na ha p. p.	100,0	79,3	77,3	77,2	73,6	71,7	68,4	67,5	61,9	61,2	56,1

VII. Úroveň produktivity živej práce v okresoch SsK

Ukazovateľ	V. Krtíš	Zvolen	Martin	R. Sobota	Žiar n/H	Lučenec	Prievidza	Ban. Bystrica	Pov. Bystrica	L. Mikuláš	Žilina	Čadca	D. Kubín
HPP na stáleho prac. (1970—1980)	61 368	57 365	56 948	55 832	54 795	49 360	47 376	39 995	39 866	38 113	37 940	31 930	30 456
Bodové hodnotenie HPP na stáleho prac.	100,0	93,4	92,7	90,9	89,2	80,4	77,1	65,1	64,9	62,1	61,8	52,0	49,6

VIII. Úroveň ZP na ha p. p. v okresoch SsK

Ukazovateľ	Prievidza	Pov. Bystrica	Žilina	V. Krtíš	Martin	L. Mikuláš	Žiar n/H	Zvolen	R. Sobota	Lučenec	D. Kubín	B. Bystrica	Čadca
ZP na ha p. p. (1970—1980)	22 967	21 670	21 225	18 237	16 090	15 895	15 257	14 700	14 507	13 347	13 170	13 015	12 272
Bodové hodnotenie ZP na ha p. p.	100,0	94,3	92,4	79,4	70,0	69,2	66,4	64,0	63,1	58,1	57,3	56,6	53,4

duktivity živej práce než v ZsK. Zo sledovania účinnosti živej práce (tab. IX) vyplýva, že živá práca je účinnejšia v ZsK než v SsK. Vyplýva to predovšetkým z intenzívnejšieho výrobného procesu.

So zreteľom na to, že v československom poľnohospodárstve tvorí podiel nákladov živej práce na celkových nákladoch menej ako 1/3 a v budúcnosti sa tento podiel bude naďalej znižovať, vidíme, že ukazovateľ produktivity živej práce má pomerne nízku (a v budúcnosti to bude platiť ešte viac) vypovedaciu schopnosť o úsporách celkovej práce vynakladanej na jednotku produkcie.

IX. Účinnosť mzdových nákladov v okresoch ZsK a SsK

Okresy	HPP na 100 Kčs mzdových nákladov		
	1970	1980	1980/70
Západoslovenský kraj			
Dunajská Streda	202	340	168,3
Bratislava	198	232	117,1
Senica	227	260	114,5
Trnava	257	292	113,6
Komárno	274	312	113,3
Topoľčany	259	281	108,4
Nitra	276	290	105,0
Galanta	279	284	101,7
Levice	303	289	95,3
Trenčín	220	198	90,0
Nové Zámky	340	295	86,7
Stredoslovenský kraj			
Martin	149	223	149,6
Žilina	117	146	124,7
Pov. Bystrica	135	149	110,3
Lučenec	210	219	104,2
Čadca	89	92	103,3
Zvolen	238	244	102,5
Ban. Bystrica	139	141	101,4
Prievidza	154	155	100,6
Žiar n. H.	192	192	100,0
Lipt. Mikuláš	154	149	96,7
Rim. Sobota	255	224	87,8
Veľký Krtíš	295	248	84,0
Dol. Kubín	151	100	66,2

Ak porovnávame relácie medzi rastom produktivity živej práce a intenzitou výroby vo všetkých okresoch ZsK, predbieha rast produktivity práce rast intenzity výroby, čo sa o SsK nedá jednoznačne povedať. Žiadúci vývoj medzi rastom intenzity výroby a produktivity práce je vidieť napríklad v okresoch Dunajská Streda, Galanta, Komárno a Nové Zámky

(tab. I a V), kde zvýšenie produktivity práce bolo sprevádzané podstatným zvýšením intenzity výroby. Naopak napr. v okresoch Trenčín, Topoľčany a Levice bol s nižším prírastkom HPP na 1 ha p. p. dosiahnutý nižší prírastok produktivity práce. Podobná situácia medzi rastom produktivity práce a rastom intenzity výroby bola aj v okresoch SsK. Všeobecne môžeme povedať, že praktické rozboru metódou medzipodnikového porovnávania na úrovni okresu ukazujú, že produktivita živej práce sa smerom k intenzívnejším okresom zvyšuje.

Napriek pozitívnemu vývoju (tab. II a IV) nedarí sa v raste produktivity práce odstrániť diferenciáciu medzi okresmi a podnikmi v jej absolútnej úrovni, ale ani v dynamike rastu. Vyplýva to z rozdielnej úrovne pôsobenia objektívnych i subjektívnych príčin. Z údajov tab. X môžeme konštatovať vplyv rôznych kombinácií faktorov na dosahovanú úroveň produktivity živej práce v ZsK. V okresoch Dunajská Streda, Galanta a Komárno sa nadpriemerná úroveň produktivity živej práce dosahuje nadpriemernou vybavenosťou pracovnými silami a ZP a rýchlejším rastom HPP na stáleho pracovníka. Efektívne využitie pracovných síl a ZP vidíme v okresoch Nové Zámky a Trnava, kde sa nadpriemerná úroveň produktivity živej práce dosahuje pri ich nižšej vybavenosti. Opačný jav bol v okrese Topoľčany a Bratislava, ktoré pri nadpriemernej vybavenosti pracovnými silami a ZP nedosiahli úroveň produktivity práce priemer kraja.

Dôkaz, že pracovné sily sami o sebe bez patričného vybavenia ZP nie sú tvorcami vysokej produktivity živej práce, vidíme v okrese Trenčín, kde ani pri vyššom zastúpení stálych pracovníkov na 100 ha p. p. o 12,38 % nedosahujú úroveň kraja. Iba dostatok kvalifikovaných pracovníkov vybavených dostatkom moderných a vysoko účinných výrobných prostriedkov môže predurčovať vysokú produktivitu živej práce. Ich nižšia úroveň v okrese Nitra, Levice a Senica bola príčinou dosahovania nižšej produktivity práce než bol priemer kraja. Podobné závislosti produktivity živej práce od zastúpenia stálych pracovníkov na 100 ha p. p. a ZP na 1 ha p. p. vidieť v okresoch SsK (tab. XI).

S intenzitou výroby úzko súvisí produktivita práce, bez ktorej nemožno dosiahnuť znižovanie vlastných nákladov. Preto je nutné systematicky skúmať konkrétne zdroje jej rastu, lebo nie vo všetkých poľnohospodárskych podnikoch sa na úseku produktivity práce dosahujú uspokojivé výsledky. V mnohých podnikoch sa dosahuje vysoká produktivita práce, ale ekonomická situácia nie je v týchto podnikoch najlepšia. Z toho vyplýva, že živá práca nie je jediným faktorom, ktorým ovplyvňujeme výšku a rast produkcie.

ZÁVER

Vyššia produktivita živej práce bola dosiahnutá v ZsK oproti SsK. Smerom k intenzívnejším okresom sa dosahuje vyššia produktivita práce v oboch krajoch.

Všeobecne možno konštatovať, že s rastom vybavenosti ZP a koncentráciou výroby vzrástla produktivita práce vo všetkých okresoch ZsK a SsK. Rozdielny vplyv zastúpenia ZP na 1 ha p. p. pôsobil výraznejšie na produktivitu práce v okresoch SsK než v okresoch ZsK.

X. Úroveň vybraných ukazovateľov produktivity živej práce okresov v porovnaní s priemerom ZsK (v %)

Ukazovateľ	Dun. Streda	Galanta	Komárno	Nové Zámky	Trnava	Topoľ- čany	Nitra	Levice	Brati- slava	Senica	Trenčín
HPP na stálego prac.	38,07	11,22	11,09	8,86	5,23	-3,31	-3,77	-7,32	-14,91	-19,11	-46,61
Počet stálych prac. na 100 ha p. p.	-10,35	5,67	1,36	-12,31	-0,54	0,43	-6,50	-5,95	15,05	-2,00	12,38
ZP na ha p. p.	9,86	1,94	6,95	-17,93	-5,57	6,95	-6,95	-28,61	38,43	-16,61	-0,65
Relatívny rast HPP na stálego prac.	2,18	6,46	8,51	-5,76	-3,16	-5,97	2,72	-7,02	6,07	11,81	-20,16

XI. Úroveň vybraných ukazovateľov produktivity živej práce okresov v porovnaní s priemerom SsK (v %)

Ukazovateľ	V. Krtíš	Zvolen	Martin	R. Sobota	Žiar n. H.	Lučenec	Prie- vidza	B. Bystr.	Pov. Bystr.	L. Mikuláš	Žilina	Čadca	D. Kubín
HPP na stálego prac.	32,66	24,01	23,11	20,69	18,45	6,70	2,41	-15,65	-16,03	-21,36	-21,92	-44,87	-51,88
Počet stálych prac. na 100 ha p. p.	-9,44	-16,56	-11,64	-17,21	-23,37	-22,82	44,12	-22,37	30,81	-18,80	22,36	35,61	-14,63
ZP na ha p. p.	11,64	-11,12	-1,52	-12,60	-7,06	-22,38	40,59	-25,50	32,65	-2,76	29,93	-33,10	-24,03
Relatívny rast HPP na stálego prac.	6,52	13,47	13,76	0,28	7,53	1,78	3,62	2,46	-9,69	-20,20	21,69	-0,58	-79,68

Napriek pozitívnemu vývoju v raste produktivity práce nedarí sa odstrániť diferenciáciu medzi okresmi a podnikmi v jej absolútnej úrovni, ale ani v dynamike rastu.

Efekt v poklese mzdových nákladov na 100 Kčs HPP sa odráža v raste produktivity práce v ZsK o 71,1 až 129,9 % a v SsK o 15,2 až 135,5 %. Zo sledovania účinnosti živej práce vyplýva, že živá práca je účinnejšia v ZsK než v SsK. Vyplýva to predovšetkým z intenzívnejšieho výrobného procesu a z rozdielnej úrovne pôsobenia objektívnych a subjektívnych príčin.

Príčiny nižšej účinnosti vynakladanej živej práce v SsK oproti ZsK treba vidieť v členitosti SsK, ktorá neumožňuje taký stupeň plošnej koncentrácie poľnohospodárskej pôdy, aký bol dosiahnutý v ZsK. Aj nižší počet pracovných síl na 100 ha p. p. v SsK oproti ZsK sa odrazil na dodržiavaní agrotechnických termínov, intenzite rastu rastlinnej výroby, a to v nadväznosti na úžitkovosť a dosahovanú intenzitu živočíšnej výroby. V SsK bola aj nižšia vybavenosť pôdy strojmi a zariadeniami a ich nižšia využiteľnosť počas vegetačného obdobia v ZsK.

Hoci kraje dosahujú pomerne vysokú produktivitu práce, ako aj absolútne a relatívne prírastky produktivity práce, ešte nedosiahli stav, aby zdroje pre zvyšovanie produktivity živej práce vyčerpali.

Zdroje rastu produktivity živej práce najmä v SsK vidíme v technicko-organizačných opatreniach zvyšovania produkcie cestou efektívnej intenzifikácie pri súčasnom znižovaní spotreby času, resp. v pomalšom zvyšovaní spotreby času, v dokonalejšom využití pôdy, rastlín, zvierat a v rovnomernejšom a vyššom vybavení pracovníkov základnými strojovými fondmi. Treba prebilancovať stav vybavenosti poľnohospodárskych podnikov technikou a na základe skutočného stavu vyčísliť potrebu jednotlivých strojov a zariadení podľa druhov plodín a pracovných operácií. Ďalej treba dôsledne realizovať splnenie plánov využívania techniky a v spolupráci JRD s odbormi pracovných síl ONV zvýšiť nábor žiakov do učebného pomeru.

Došlo dne 9. 11. 1981

BEŇAČKA G.—CEHULA M., Vysoká škola poľnohospodárska, 949 67 Nitra

Tendencie vývoja produktivity práce v Západoslovenskom a Stredoslovenskom kraji

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 11, s. 869—879. — 11 tab.

produktivita práce, Slovensko, úroveň kraje, analýza srovnávací, analýza statistická, analýza trendu, výsledky šetření

V príspevku analyzujeme tendencie vývoja a zdroje zvyšovania produktivity živej práce (HPP na stáleho pracovníka) v okresoch Západoslovenského a Stredoslovenského kraja za obdobie 1970—1980 metódami ekonomickej analýzy, syntézy, medzipodnikového porovnávania, ekonomicko-statistickými metódami a metódou „sto bodov“. Zdroje rastu produktivity živej práce najmä v okresoch Stredoslovenského kraja vidíme v dokonalejšom využití pôdy, rastlín, zvierat, vo veľkovýrobných technológiách, technike, v rovnomernejšom a vyššom vybavení pracovníkov technikou, v prehľbovaní špecializácie a koncentrácie výroby a vo zvýšenom nábore žiakov do poľnohospodárskeho učebného pomeru.

БЕНЯЧКА Г.-ЦЕГУЛА М., Сельскохозяйственный институт, 949 67 Нитра

Тенденции в производительности труда в Западословацкой и Центральнословацкой областях
Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 11, с. 869—879. — 11 табл.

производительность труда, Словакия, уровень области, анализ сравнения, анализ статистический, анализ тренда, результаты разработок

Анализируются тенденции в развитии и ресурсах производительности труда на постоянного работника в Западной и Центральной Словакии за период 1970—80 гг. по методам экономического анализа, синтеза, межхозяйственного сравнения, экономической статистики и «сто баллов». Ресурсы роста производительности труда (в частности в Центр. Словакии) усматриваются в более совершенном использовании земли, растений и скота, в крупно-производственных технологиях, в технике, равномерном и повышенном оснащении работников техникой, в углублении специализации и концентрации производства и в увеличении количества учащихся в сельскохозяйственных профессиях.

BEŇAČKA G.—CEHULA M., University of Agriculture, 949 67 Nitra

Developmental Trends of Labour Productivity in the West-Slovak and Central-Slovak Regions

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 11, pp. 869—879. — 11 tabs

labour productivity, Slovakia, regional level, comparative analysis, statistical analysis, trend analysis, results of investigation

In this contribution the developmental trends and sources of the increase in the live work productivity (gross agricultural production per one permanent worker) in the districts of the West-Slovak and Central-Slovak regions, during the period of 1970—1980, are analyzed by means of the economic analysis, synthesis, inter-enterprise comparison, economic and statistical methods and by the "100-score" method. The reserves for the live work productivity increase, particularly in the Central-Slovak region, are as follows: better utilization of soil, plants and animals, large-scale production technologies, agricultural machinery, more balanced distribution of machinery and better mechanization, improved specialization and concentration of the production and more intensive recruitment of apprentices for agriculture.

BEŇAČKA, G.,—CEHULA, M., Hochschule für Landwirtschaft, 949 67 Nitra

Die Entwicklungstendenzen der Arbeitsproduktivität im Westslowakischen und Mittelslowakischen Bezirk

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 11, S. 869 — 879. — 11 Tab.

Arbeitsproduktivität, Slowakei, Niveau des Bezirkes, Vergleichsanalyse, statistische Analyse, Analyse des Trends, Ergebnisse der Untersuchungen

Im Beitrag werden Tendenzen der Entwicklung und Quellen der Erhöhung der Produktivität der lebendigen Arbeit (Bruttoarbeitsproduktivität je ein ständiger Beschäftigter) in den Kreisen des Westslowakischen und Mittelslowakischen Bezirkes in den Jahren 1970—1980 mittels Methoden der ökonomischen Analyse, Synthese, der zwischenbetrieblichen Vergleichung mittels ökonomisch-statistische Methoden und die „Hundertpunkt-Methode“ analysiert. Quellen des Wachstums der Produktivität der lebendigen Arbeit vor allem in den Kreisen des Mittelslowakischen Bezirkes sieht man in einer vollkommeneren Nutzung des Bodens, der Pflanzen, der Tiere, in den Großproduktionstechnologien, der Technik, in einer gleichmäßigeren und höheren Ausstattung der Beschäftigten mit technischen Einrichtungen und in der Vertiefung der Spezialisierung und Konzentration der Produktion und in einer erhöhten Anwerbung der Schüler für landwirtschaftliche Berufsausbildung.

Adresa autorov:

Ing. Gabriel Beňačka, CSc., ing. Michal Cehula, Vysoká škola poľnohospodárska, 949 67 Nitra

Poznaniu pracovnej činnosti dojiča bolo a je venované mnoho úsilia. Oprávnenosť takéhoto snaženia je zrejmá, pretože smeruje k racionálnemu využitiu jeho síl a naopak k vytvoreniu vhodných podmienok pre jeho činnosť.

Pracoviskom dojiča rozumieme vymedzený priestor, vybavený technicko-technologickým zariadením a pracovnými prostriedkami, ktoré sú nutné k zabezpečeniu pracovného procesu. V rámci pracoviska dojiča hovoríme ešte o pracovných miestach dojiča, ako je priestor kruhovej dojárne, mliečnice atď., a v rámci pracovného miesta o manipulačných priestoroch, kde dojič bezprostredne prichádza do styku s pracovnými prostriedkami, v ktorých ovláda jednotlivé časti dojacieho zariadenia a vykonáva kontrolnú činnosť (priestory pri jednotlivých dojaciach stojiskách).

Z hľadiska usporiadania pracoviska a organizácie práce dojiča v kruhovej dojárni sú najdôležitejšie tri manipulačné priestory (obr. 1).

Manipulačný priestor A

je priestorom, kde sú najväčšie nároky na činnosť dojiča (odbornosť, zručnosť, časová tieseň). Vykonáva sa v ňom podstatná časť pracovných úkonov, ako je umývanie a osušenie vemená, oddojenie prvých strekov mlieka, nasadenie dojacieho aparátu na vemená atď. Dojič v tomto priestore rozhoduje o kvalite výrobného a pracovného procesu dodržiavaním časových limitov na jednotlivé úkony, operatívne reaguje na zmeny, ktoré môžu narušiť pravidelnosť a rytmickosť pracovného postupu ako aj celého dojenia.

Manipulačný priestor B

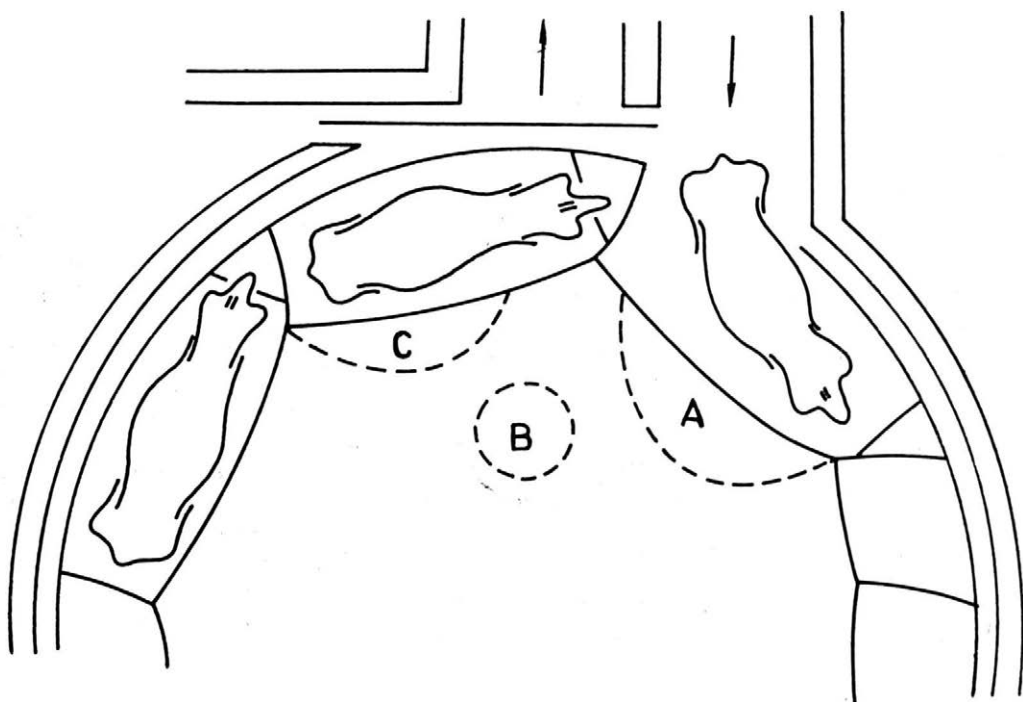
pri ovládacom paneli je priestorom riadenia a ovládania technologického a pracovného procesu.

Manipulačný priestor C

je ohraničený miestom snímania dojaciach aparátov a výstupom dojnice z dojárne. Je priestorom, v ktorom končí strojové dodávanie s možnosťou úpravy technologického procesu (dodávanie pomocou záťaže a ma-

sáze) s vysokou spotrebou kontrolnej činnosti. Zahrňuje aj dezinfekciu hrotov strukov, úkon končiaci cyklus dojenia jednej dojnice.

Podľa toho, ako dojič využíva manipulačné priestory, uplatňuje svoje znalosti a zručnosť, ako bezprostredne ovplyvňuje pracovný proces čo do kvality i kvantity, môžeme posúdiť úroveň jeho práce, odkrývať rezervy v jeho organizácii práce, pri plnení výkonových noriem a pod.

1. Schéma manipulačných priestorov A B C v kruhovej dojárni

Meranie spotreby času, ktoré sme vykonali za týmto účelom potvrdzujú, že činnosť dojiča v kruhovej dojárni sa cca z 90 % sústreďuje na tri blízke manipulačné priestory A, B, C a v rámci nich predovšetkým na manipulačné priestory A a C (tab. I). Participácia priestoru B na štruktúre spotreby času je nepatrná.

Vyhodnotením nameranej spotreby času v jednotlivých manipulačných priestoroch ako aj organizácie práce sledovaných dojičov sme zistili, že dojič, ak má splniť požadované parametre hodinovej výkonnosti dojacieho zariadenia v podmienkach kruhovej dojárne, nesmie prekročiť hranicu 10% spotreby času mimo uvedených manipulačných priestorov A, B, C. V opačnom prípade dochádza buď k znižovaniu hodinovej výkonnosti dojacieho zariadenia, alebo k nedodržaniu pracovného postupu vynechávaním úkonov, resp. nedodržaním časových limitov na jednotlivé úkony.

Ak požadujeme od dojiča, aby uplatňoval racionálne metódy práce z hľadiska ekonomiky pohybu, musíme mu vytvoriť zodpovedajúce podmienky na ich uplatnenie. To znamená vybaviť jeho pracovisko potrebnými pomôckami a tieto účelne rozmiestniť v jednotlivých priestoroch tak, aby vykonával čo najkratšiu dráhu smerom k nim, aby vykazoval čo naj-

I. Štruktúra spotreby času dojičov v priestoroch kruhových dojární Mélite 9 a Miele 9

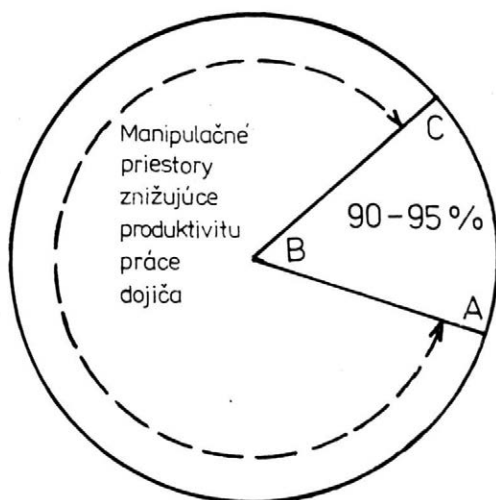
Manipulačný priestor	Celková dĺžka merania v jednotlivých priestoroch v min	Spotreba času v jednotlivých priestoroch v min		Počet úkonov v jednotlivých priestoroch v priebehu merania		Spotreba času v jednotlivých priestoroch vyjadrená v %	
		Mélite 9	Miele 9	Mélite 9	Miele 9	Mélite 9	Miele 9
A	617,06	243,74	373,32	1 973	3 103	62,7	60,8
B	29,85	10,82	19,03	86	112	2,8	3,1
C	265,70	96,24	169,46	878	1 421	24,7	27,6
Ostatné priestory dojárne	90,39	38,20	52,19	nesledované	nesledované	9,8	8,5
	1 003,00	389,00	614,00	—	—	100,0	100,0

Merania spotreby času: Mélite 9 — JRD Nová Bašta
Miele 9 — JRD Slatinské Lazy
— JRD Nová Bodva

menej neproduktívnych úkonov a stratových časov. Toto môžeme dosiahnuť takýmto vybavením manipulačných priestorov:

- priestor A: utierky (na utieranie vemena cca jedna utierka pre 5 dojnic), nádobka s tmavým dnom
- priestor B: záznamník, kefa, vedro
- priestor C: dezinfekčný roztok s nádobkou.

Okrem uvedených krokov je pre racionálnu činnosť dojiča potrebné zabezpečiť: nepretržitý prísun dojnic k dojárni, selekciu stáda a jeho rozčlenenie podľa reprodukčného cyklu, dostatočné osvetlenie manipulačných priestorov a pod.

2. Racionálne rozloženie pracovnej činnosti dojiča v kruhovej dojárni

ZÁVER

Z uvedeného pre poľnohospodárske podniky vyplýva riešiť celú problematiku komplexne. Na druhej strane však snahou každého dojiča má byť zvládnutie pracovného procesu tak, aby sa jeho činnosť v manipulačných priestoroch A, B, C pohybovala v rozpätí 90—95 % a vyššie (obr. 2). Splnenie tohoto cieľa však vedie cez aktívny vzťah dojiča k pracovnému procesu pri minimalizácii neproduktívnych úkonov, prechodenej dráhy a stratových časov. Toto je jedna z ciest, kade vedie výslednica snaženia o efektívne vynakladanie živej práce v priemyselnom procese získavania mlieka k rastu produktivity práce.

Literatúra

- FITZ, M.: Racionálna potreba práce pri dojení v pohyblivých dojárňach. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 1979, č. 10.
- KOLÁŘ, K.: Výzkum technologie a techniky dojení. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚZT 1975.
- REN, K.: Ergonomické hodnocení pracovních prostorů dojíče v dojárnách. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚZT 1975.

Došlo dňa 3. 5. 1982

FITZ M., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, pracovisko Svätoplukova 36, 040 41 Košice

Účelné usporiadanie pracoviska dojiča v kruhovej dojárni

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 11, s. 881—886. — 1 tab., 2 obr., lit. 3

živočišná výroba, dojnice, veľkokapacitní kraviny, kruhové dojirny, dojiči, usporiadání pracovistě, aspekty aplikace

Príspevok sa zaoberá účelným usporiadaním pracoviska dojiča v podmienkach kruhovej dojárne z iného pohľadu ako je norma času, pracovný postup, metóda práce a pod. Poukazuje na ekonomiku pohybu dojiča v troch manipulačných priestoroch, ich vybavenie pracovnými pomôckami, na zosúladenie všetkých faktorov ovplyvňujúcich daný pracovný proces pri uplatnení noriem spotreby práce.

ФИТЦ М., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, рабочий объект Сватоплукова 36, 040 41 Кошице

Целесообразная организация рабочего места дояра в доильном зале карусельного типа

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 11, s. 881—886. — 1 табл., 2 рис., лит. 3

животноводство, коровы, крупные коровники, доильные установки карусельного типа, организации рабочего места, аспекты применения

Рассматривается целесообразная организация рабочего места дояра в условиях карусельного доильного зала в аспекте времени, рабочего приема, метода труда и пр. Приводится экономика движения дояра в трех рабочих местах, его вооруженность трудовыми пособиями, увязка всех факторов, воздействующих на трудовой процесс с применением норм затраты труда.

FITZ M., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Svätoplukova 36, 040 41 Košice

A Serviceable Arrangement of the Milker's Workplace in the Circular Milking Parlour

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 11, pp. 881—886. — 1 tab., 2 figs, refs 3

animal production, dairy cows, large cow houses, circular milking parlours, milkers, workplace arrangement, aspects of application

Serviceable arrangement is treated of milker's workplace in circular milking parlour from a different standpoint than time standard, production process, method of work, etc. The economy of milker's movement in three manipulatory spaces equipped with different facilities, and the interlinking of all factors affecting a specific production process at keeping the standards of labour demand, are pointed out.

FITZ, M., Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Nahrungsgüterindustrie, Arbeitsstelle Svätoplukova 36, 040 41 Košice

Zweckmäßige Ordnung der Arbeitsstelle des Kuhmelkers im Kreismelkstand

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 11, S. 881—886. — 1 Tab., 2 Abb., Lit. 3

Tierproduktion, Milchkuh, industriemäßige Milchproduktionsanlagen, Kreismelkstand, Milker, Gestaltung der Arbeitsstelle, Aspekte der Anwendung

Der Beitrag befaßt sich mit der zweckmäßigen Gestaltung der Arbeitsstelle des Kuhmelkers unter Bedingungen des Kreismelkstandes von einem anderen Gesichtspunkt aus, als Zeitnorm, Arbeitsverfahren, Methode der Arbeit usw. sind. Es wird auf die Ökonomik der Bewegung des Kuhmelkers in drei Manipulationsräumen, ihre Ausstattung mit Arbeitsmitteln, auf die Abstimmung aller Faktoren hingewiesen, die den gegebenen Arbeitsprozeß bei der Durchsetzung der Normen des Arbeitsaufwandes beeinflussen.

Adresa autora:

Ing. Miron Fitz, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, dislokované
pracovisko Svätoplukova 36, 040 41 Košice

ZEMĚDĚLSKO-PRŮMYSLOVÝ KOMPLEX — INTEGRÁLNÍ SOUČÁST EKONOMIK VYSPĚLÝCH KAPITALISTICKÝCH ZEMÍ

Dnešní etapa vývoje státně monopolního kapitalismu je charakterizována nejen dalším postupem monopolizace sféry výroby a oběhu, ale i pronikáním monopolů do sféry ideologie a sociálně politického života. Všechny procesy, které probíhají v ekonomické základně soudobého kapitalismu i v jeho nadstavbě, jsou ovlivněny vědeckotechnickou revolucí. VTR podmiňuje změny v úloze soukromokapitalistických monopolů, ale i buržoazního státu v ekonomickém a politickém životě vyspělých kapitalistických zemí. Úloha buržoazního státu roste zejména při zabezpečování podmínek reprodukce společenského kapitálu, především jeho monopolní části. Samotný monopolní kapitál plodí tendenci k brzdění rozvoje výrobních sil. Tato tendence byla a je překonávána působením buržoazního státu.

Úloha, charakter i intenzita státních intervencí se mění v závislosti na změnách v ekonomické struktuře kapitalistické ekonomiky. Přitom růst úlohy státu v reprodukčním procesu neznamená, že by se úloha a síla monopolů zmenšovala. Stát však v dnešní etapě vývoje státně monopolního kapitalismu musí proti svému dřívějšímu působení akceptovat daleko více souvislosti reprodukčního procesu celospolečenského kapitálu, musí tyto souvislosti sledovat v různých časových rovinách, a to z hlediska dlouhodobých zájmů finanční oligarchie, jejímž je představitelem. Zabezpečování podmínek reprodukčního procesu a uskutečňování makroekonomických projektů vyžaduje účinnou spolupráci mezi buržoazním státem a představiteli soukromomonopolního kapitálu. Ekonomická síla monopolů a státu se spojuje jak při zabezpečení reprodukce výrobních sil, tak při reprodukci kapitalistických výrobních vztahů. Jednou z nejvýznamnějších nových forem srůstání monopolů se státem jsou státně monopolní komplexy. Tyto státně monopolní komplexy hrají důležitou úlohu v ekonomikách vyspělých kapitalistických zemí od konce 60. let.

Vztah mezi státně monopolním kapitalismem a státně monopolními komplexy, který je vztahem celku k části, je vzájemně podmíněn, protože vznik státně monopolních komplexů je spojen s určitým stupněm rozvoje státně monopolního kapitalismu, kdy dochází ke vzniku vědomé reakce na změny v poměru politických a ekonomických sil ve světě. Státně monopolní vztahy jsou obecným základem a nutnou podmínkou formování, rozvoje a fungování státně monopolních komplexů. Nově vzniklé těsnější vztahy mezi státem a monopoly, které se v státně monopolních komplexech realizují, nemají žádný vliv na podstatu kapitalistického vlastnictví, nemění ani výrobní a obchodní postavení monopolů, i když vedou k modifikaci konkurence. Státně monopolní komplex je představován relativně stabilní skupinou monopolů a státních institucí, které se účastní všech částí reprodukčního procesu v konkrétní oblasti národního hospodářství. Jde o spojení soukromomonopolního kapitálu s kapitálem státním v pro-

cesu tvorby a realizace monopolních zisků. Státně monopolní komplex znamená vznik nové organizační formy monopolního kapitálu a tím i nové formy a nového stupně centralizace kapitálu a výroby. Státně monopolní komplex umožňuje spojit výrobní kapacity, technický a vědecký potenciál mnoha monopolů a tak uskutečnit makroekonomické projekty a programy včetně jejich materiálního a finančního zabezpečení tak, jak to vyžaduje realizace procesu VTR, která je soudobou formou rozvoje výrobních sil.

Státně monopolní komplexy vyvolávají i nové rozpory, protože jejich tvorba a fungování vede k diferenciaci mezi monopoly a ke vzniku privilegiované skupiny monopolů — účastníků státně monopolních komplexů. V ekonomikách vyspělých kapitalistických zemí jde především o komplex vojensko-průmyslový, atomový, letecko-kosmický, vědecko-výrobní a o zemědělsko-průmyslový komplex. V nejvyspělejší formě existují státně monopolní komplexy v nejvyspělejší kapitalistické zemi — v USA. V dalších zemích (NSR, Francie, Velká Británie aj.) fungují jen některé z uvedených komplexů, nebo se tyto komplexy začínají tvořit.

Podstata a obecné znaky jsou shodné pro všechny státně monopolní komplexy. Každý z nich však má své specifické rysy a zvláštnosti jak vzniku, tak i fungování. Specifika zemědělsko-průmyslového komplexu vyplývá ze zvláštností podmínek, které v zemědělství ve vyspělých kapitalistických zemích existují. Zemědělsko-průmyslový komplex je nutné zkoumat z hlediska kvantitativního, tj. z hlediska technických a technologických vazeb mezi jeho jednotlivými sférami. Takové zkoumání zemědělsko-průmyslového komplexu není úplné, tak jako není úplné takové zkoumání státně monopolního kapitalismu, pokud ovšem není současně kvalitativní sociálně ekonomickou analýzou, tj. analýzou vzájemných vztahů mezi zemědělskými výrobci, monopoly a státem.

V zemích západní Evropy došlo po 2. světové válce ke změně materiálně technické základny (MTZ) a v zemědělství USA k její obnově. Oba procesy proběhly na úrovni dané současným stupněm rozvoje výrobních sil představovaným VTR. Na tomto základě se uskutečnila ona vyšší syntéza, o které K. Marx před více než 100 lety napsal v Kapitálu (týká se kapitalistického výrobního způsobu): „... zároveň však vytváří předpoklady nové, vyšší syntézy spojení zemědělství s průmyslem na základě jejich forem vyvinuvších se v protiklady“ (Marx 1954). Přeměna MTZ zemědělství, tj. zavedení strojové výroby, vedlo k rozbití tradiční „naturní“ uzavřenosti zemědělství, vedlo k vytvoření intenzivnějších vztahů mezi agrárními a ostatními odvětvími národního hospodářství. Tuto integraci zemědělství do národního hospodářství je možné dokumentovat na růstu podílu výrobních prostředků nakupovaných mimo agrární výrobu na konečné produkci a podílu materiálových nákladů v hodnotě hrubé zemědělské produkce, jak ukazuje tab. I.

Tyto údaje svědčí o těsném spojení zemědělství s těmi odvětvími, která dodávají do zemědělství výrobní prostředky. Nejde však jen o vztah zemědělství k odvětvím dodávajícím výrobní prostředky, ale těsné je spojení zemědělství i s odvětvími, které zpracovávají jeho produkci. K přímému prodeji obyvatelstvu je určena jen zanedbatelná část zemědělské produkce.

Změna postavení zemědělství v národním hospodářství vedla ke sbližení materiálně technické základny zemědělství a ostatních odvětví národního hospodářství a umožnila pronikat monopolům do sféry, kde dříve

I. Podíl nakoupených výrobních prostředků na konečné zemědělské produkci a podíl materiálových nákladů na hodnotě hrubé zemědělské produkce v %

Země	Podíl nakoupených výrobních prostředků na konečné zemědělské produkci v roce 1974	Podíl materiálních nákladů na hodnotě hrubé zemědělské produkce v roce 1977
NSR	51,2	51,1
Francie	44,3	39,0
Itálie	27,2	28,6
Holandsko	50,8	50,0
EHS	45,7	44,2
USA	76,0	—

Yearbook of Agricultural Statistics, Roma 1973, s. 37
 Agrarwirtschaft, 1967, č. 3, s. 1979

takovému pronikání bránil monopol soukromého vlastnictví půdy. Takové ovládání zemědělství monopoly je možno označit za technické. V odvětvích dodávajících výrobní prostředky do zemědělství proběhla rychlá koncentrace a centralizace výroby. Jde především o odvětví zemědělského strojírenství a dopravních prostředků používaných v zemědělství. V těchto odvětvích převládá mezinárodní kapitál, zvláště americký. Mezi největší mezinárodní monopoly, které vyrábějí zemědělskou techniku, patří anglo-americký Massey — Ferguson, americký J. Deer a anglo-kanadský International Harvester. Vysoce monopolizovaná je i výroba průmyslových hnojiv a chemických látek používaných v zemědělské výrobě. Rozhodující úlohu ve výrobě mají americké a západoněmecké firmy.

Rychlá byla i koncentrace a centralizace v odvětvích zpracovávajících zemědělskou produkci a v obchodě. V potravinářské výrobě a na trhu potravin zaujímají rozhodující místo mezinárodní monopoly Nestle a Unilever. Monopolizaci potravinářského průmyslu lze dokumentovat např. na NSR, kde v tomto odvětví bylo na počátku 70. let 4948 podniků s více než 10 tis. zaměstnanci. Přitom v pětině podniků bylo zaměstnáno 70 % všech pracovníků potravinářského průmyslu a v 1240 podnicích bylo 28 % všech pracovníků potravinářského průmyslu.

Koncentrace je vysoká i v masném, cukrovarnickém a mlékárenském průmyslu. Např. v Belgii je mlékárenský průmysl ovládan šestí společnostmi (Connelco, Inra, Inco, Lilac, Sudlait, Interlait), v Nizozemí tento průmysl ovládají tři velké společnosti, které představují 1 % všech mlékárenských podniků.

Uvedené procesy znamenají prohloubení společenské dělby práce mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství, rozvoj i kvalitativní změnu vztahů mezi zemědělskými a nezemědělskými odvětvími národního hospodářství. Rozvoj těchto vztahů vytváří podmínky pro formování zemědělsko-průmyslového komplexu.

V samotném zemědělství je stupeň koncentrace a centralizace výroby

mnohem nižší než v uvedených odvětvích. Značná část zemědělské produkce je vyráběna v malých a středních rolnických hospodářstvích. Struktura zemědělské výroby i přes změny, které v ní po 2. světové válce proběhly a vedly k urychlení procesů koncentrace a centralizace, zůstává malovýrobní, o čemž svědčí tyto údaje. V roce 1977 mělo 20 a více hektarů v NSR 24 %, ve Francii 43 %, v Itálii 6 %, v Belgii 22,8 %, v Nizozemí 24,8 % všech hospodářství (Yearbook of Agricultural Statistics, Roma 1978, s. 66).

Přítom hospodářství s 20 hektary nejsou ekonomicky stabilní a nemohou velikostí své produkce být rovnocennými partnery monopolů. Zemědělství se tak v důsledku nižšího stupně koncentrace ocitá v nerovném postavení vůči ostatním sektorům ekonomiky. Toto nerovné postavení existovalo i dříve a projevovalo se shodně jako dnes ve formě cenových nůžek, na nichž je nová jejich stálost a jejich rozevírání, tedy rychlejší růst cen prostředků dodávaných do zemědělství průmyslovými monopoly ve srovnání s pomalejším růstem či stagnací nákupních cen zemědělské produkce. Cenový vývoj v 70. letech je možno sledovat např. v NSR (tab. II).

II. Vývoj cen v NSR (změna v % proti předchozímu roku)

Rok	Nákupní ceny zemědělských produktů	Ceny výrobních prostředků dodávaných do zemědělství
1970/1971	-7,6	+4,6
1971/1972	+9,7	+4,4
1972/1973	+9,9	+8,0
1973/1974	+1,5	+9,7
1974/1975	-0,4	+6,2
1975/1976	+6,9	+6,3
1976/1977	+5,5	+5,5
1977/1978	-5,5	+0,1
1978/1979	-3,2	+1,3
Ø 1970/1971 – 1978/1979	+4,9	+5,2

Agra Europa, 1979, č. 35, s. 8 a 9

V uvedených údajích je zřejmá tendence rychlejšího růstu cen výrobních prostředků dodávaných do zemědělství před cenami zemědělských produktů. Tuto cenovou disparitu odráží poměr cen dosažených a placečných rolníky (tab. III).

Cenová disparita ovlivňuje negativně ekonomickou situaci hospodářství, zhoršuje jeho akumulární možnosti a tím postup koncentrace výroby.

III. Poměr mezi cenami dosaženými a placenými za inputy

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Francie	97,5	105,4	106,4	90,0	87,4	94,9	94,8	—
NSR	99,0	104,1	99,5	89,7	96,0	100,8	93,6	90,4

FAO Production Yearbook, 1980, 32, s. 283, 284

Cenové nůžky však nepůsobí negativně jen v uvedené rovině, ale i v rovinách dalších, tj. v rychlejším růstu cen produktů rostlinné výroby před cenami produktů živočišné výroby. Toto působení je zvláště nepříznivé právě pro drobná a střední rolnická hospodářství, která se zaměřují na živočišnou výrobu. Rovněž rychlejší růst cen potravin vůči nákupním cenám zemědělské produkce se při specializaci hospodářství dotýká i rolníků. Monopolizace výroby výrobních prostředků dodávaných do zemědělství, monopolizace obchodní sféry i sféry zpracovávající zemědělskou produkci vede k monopolizaci trhu, kde se monopolizovaná poptávka střetává s roztržitou nabídkou. Cenové nůžky se stávají projevem a nástrojem ekonomické realizace monopolního postavení na trhu, které je odrazem monopolního postavení průmyslových a obchodních monopolů ve výrobě.

Působení cenových nůžek vede k růstu sociálních konfliktů, které jsou dlouhodobě zostřovány agrární krizí z nadvýroby. Za takové situace připadá buržoaznímu státu důležitá a složitá úloha ovlivňovat zemědělské sféry. Stát musí ovlivňovat zemědělskou sféru ne pro vysoký, ale pro nízký stupeň koncentrace výroby. Stát hájí zájmy soukromých vlastníků, a to jak velkých, tak i drobných, tedy rolníků, přitom je nástrojem prosazení zájmů monopolů. Řešení rozporů mezi monopoly a rolníky vidí stát v urychleném procesu koncentrace a centralizace zemědělské výroby, což je jen jiný výraz urychlení procesu proletarizace rolnictva. Proces proletarizace neprobíhá jen klasicky, tj. zanecháním výrobní činnosti v zemědělství, ale i cestou růstu zadluženosti, kde rolník zadluženého hospodářství je jen právním vlastníkem půdy. Zadluženost zemědělství je značná — např. v USA bylo zemědělství zadluženo v roce 1975 95 mld dolarů, francouzské zemědělství mělo v roce 1977 úvěry ve výši 121 mld franků. Obdobná situace je i v ostatních kapitalistických zemích. Takový rozsah úvěrů umožňuje bankovnímu kapitálu ovlivňovat zemědělskou sféru.

Finanční kapitál podporovaný státem má zájem na zemědělské sféře nikoli z altruistických důvodů, ale z důvodů jemu vlastních — z důvodů posílení svého postavení i v zemědělství, a především ekonomické realizace tohoto postavení. Finanční kapitál usiluje o rozšíření trhu, odstranění výkyvů v dodávkách zemědělských produktů.

Pod vedením finančního kapitálu vznikají nové formy vztahů mezi průmyslovými a obchodními monopoly a zemědělskými podniky. Jsou to vztahy těsnější a hlubší, které se uskutečňují nejen na trhu, ale i ve výrobě. Prostřednictvím těchto nových vztahů dochází k vědomé snaze omezovat živelnost vztahů mezi subjekty zemědělské výroby a průmyslovými a obchodními podniky a nahradit živelné vztahy dohodami o množství, kvalitě, ceně a lhůtě dodávky apod. Takové vztahy založené na

dohodách jsou označovány jako vertikální integrace. Na základě uvedeného je možné vertikální integraci označit za nový způsob pronikání monopolů, resp. finančního kapitálu do zemědělství. Je výrazem vztahu nadřazenosti, monopolní nadvlády průmyslových a obchodních monopolů nad zemědělskými výrobci. Vertikální integraci založený výrobní vztah má právní podobu rovnoprávné smlouvy, která je formou ve skutečnosti nerovného postavení zemědělského výrobce k monopolu. Výrobní proces v zemědělské výrobě tak s definitivní platností získává charakteristické rysy kapitalistického výrobního procesu, tak jak ho Marx (1954) charakterizoval v Kapitálu:

— dělník pracuje pod kontrolou kapitalisty, tj. integrátora, kterým je v daném případě buď průmyslový, nebo obchodní monopol;

— výsledek výroby je majetkem kapitalisty, tj. integrátora.

Rolník ztrácí kontrolu nad svým hospodářstvím, je vlastníkem jen právně, ekonomicky je závislý a je ovládán integrátorem. Funkce řízení je odloučena od vlastnictví kapitálu. Postupně dochází k přeměně rolníka v námezdní pracovní sílu přes jeho přeměnu v „integrovaného rolníka“. Proces kapitalizace zemědělství dále pokračuje i v této nové formě. O rozsahu vertikální integrace svědčí skutečnost, že např. v NSR a ve Velké Británii bylo jejím prostřednictvím na počátku 70. let realizováno 40 % výroby. Nejvíce jsou vertikálně integrační vztahy rozšířeny ve výrobě cukrovky, vepřového masa, ve výrobě vajec a drůbeže.

Přechod od krátkodobých smluv k dlouhodobým vede k dlouhodobé propojenosti a závislosti zemědělského výrobce na monopolech. Prostřednictvím vertikální integrace překonává monopolní kapitál jak problémy technického a technologického spojení, tak ekonomické obtíže spojení řádově odlišných velikostí podniků v průmyslové a obchodní sféře a v zemědělské výrobě. Vertikální integrace je počátkem procesu monopolizace zemědělské výroby. Tato monopolizace není možná bez růstu závislosti mezi všemi účastníky. K růstu závislosti mezi subjekty vertikální integrace dochází za aktivní podpory státu. Rozvoj vztahů mezi subjekty vertikální integrace a rozvoj státních intervencí v oblasti zemědělské výroby vede k vytvoření podmínek pro formování zemědělsko-průmyslového komplexu. Úsilí průmyslových a obchodních monopolů, bank, zemědělského kapitálu a státu se spojuje s cílem vytvořit kapitalistickou velkovýrobu v zemědělství, která by odpovídala potřebám dalšího rozvoje státně monopolního kapitalismu a prohlubování procesů VTR.

Vztahy mezi monopoly, bankami, státem a zemědělskými výrobci představují zemědělsko-průmyslový komplex. Zemědělsko-průmyslový komplex představuje integrovanou část národního hospodářství, která se co do struktury skládá ze tří částí:

I. předzemědělské sféry, která zahrnuje:

- monopoly vyrábějící výrobní prostředky pro zemědělství (podniky, které uskutečňují materiálně technické zásobování zemědělství),
- banky, které působí v zemědělské sféře,
- státní úvěry, výzkumné ústavy, zemědělské školy a infrastrukturu;

II. vlastní zemědělské výroby:

- integrovaných zemědělských podniků,
- zemědělských družstev,
- samostatných zemědělských podniků a monopolů;

III. sféry, kterou tvoří:

- potravinářské monopoly,
- obchodní monopoly,
- státně zemědělský trh.

Tyto tři sféry jsou mezi sebou spojeny vztahy, které jsou vztahy mezi monopolním, průmyslovým, obchodním, bankovním a agrárním kapitálem a státem v procesu vykořisťování pracujících v zemědělské výrobě a v ostatních součástech zemědělsko-průmyslového komplexu. Zemědělsko-průmyslový komplex patří k největším ze státně monopolních komplexů. V USA např. v 70. letech v něm bylo zaměstnáno 19 % ekonomicky činného obyvatelstva a vytvářela se v něm čtvrtina hrubého národního produktu. Ve Francii je v zemědělsko-průmyslovém komplexu zaměstnáno 26,5 %, v NSR 17,7 %, v Anglii 12 %, v Itálii 28,4 % všeho ekonomicky činného obyvatelstva.

Výsledkem upevňování meziodvětvových vztahů v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu je podstatná organizační přeměna vlastní zemědělské výroby, růst její efektivity.

Fungování zemědělsko-průmyslového komplexu přineslo i změny proporcí některých ekonomických činitelů. Přes pokles podílu zemědělství na hrubém domácím produktu došlo k růstu podílu celého zemědělsko-průmyslového komplexu na hrubém domácím produktu. Uvnitř komplexu došlo k přesunu některých výrobních, které dříve byly součástí vlastní zemědělské výroby, do nezemědělských sfér zemědělsko-průmyslového komplexu.

V zemědělské výrobě rovněž absolutně i relativně klesá počet pracovníků a tedy jejich podíl jak na činném obyvatelstvu země, tak i na počtu činných pracovníků v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu. Úbytek pracovních sil ve vlastní zemědělské výrobě byl v počátečních fázích vývoje zemědělsko-průmyslového komplexu částečně kompenzován růstem počtu pracovníků v nezemědělských sférách komplexu. Avšak na určitém stupni vývoje dochází i v těchto sférách k odlivu pracovníků, dochází tak k absolutnímu i relativnímu poklesu podílu pracovníků zemědělsko-průmyslového komplexu na ekonomicky činném obyvatelstvu v národním hospodářství.

Organizačně ekonomické zvláštnosti zemědělsko-průmyslového komplexu vedou ke zvláštnostem v systému sociálních vztahů, zvláštnostem v postavení hospodářů, k různé intenzitě pronikání monopolů do zemědělsko-průmyslového komplexu. Přeměna I. a III. sféry zemědělsko-průmyslového komplexu ovlivnila strukturu, technologii, organizaci a efektivnost zemědělské výroby. I. a III. sféra zemědělsko-průmyslového komplexu patří k nejmodernějším odvětvím národních hospodářství. Intenzivně se v nich prosazují procesy monopolizace cestou centralizace, rozvíjejí se procesy diverzifikace výroby a růste internacionalizace výroby a kapitálu. Proces centralizace probíhající v zemědělsko-průmyslovém komplexu lze ukázat na příkladu Francie (tab. IV).

Státní zásahy a činnost státu v zemědělsko-průmyslové sféře se zaměřují zejména na vytváření podmínek prodeje zemědělské produkce, určování a garancí cen, kontrolu státních zemědělských produktů apod. Působení státu však nevede k překonání nadvýroby, což by umožnilo růst nákupních cen zemědělských produktů a ten by umožnil zlepšit ekonomické postavení rolníků. Státní zásahy neřeší ani další problémy, které

IV. Vývoj procesu centralizace v zemědělsko-průmyslovém komplexu ve Francii
(počet podniků účastnících se centralizace)

	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	Celkem
Fúze	27	31	32	29	48	26	33	22	248
Podílová účast	8	8	30	32	46	48	56	73	301
Kontraktní smlouvy	19	30	31	19	34	23	23	20	199
Celkem	54	69	93	80	128	97	112	115	748

Economie et Societes, 1976, č. 13, s. 1416

v soudobém zemědělství existují. V důsledku integrace se v zemích západní Evropy zemědělsko-průmyslový komplex formuje jako mezinárodní státně monopolní komplex.

Nově se utvářející ekonomická struktura ve vyspělých kapitalistických zemích je charakteristická tím, že reprodukce vztahů monopolní nadvlády se zúčastňuje intenzivně stát, který se ze subjektu nadstavby přeměnil v subjekt výrobních vztahů. Tato změna v postavení buržoazního státu jako reprezentanta monopolní buržoazie vede k integraci ekonomiky a politiky monopolního kapitalismu.

Literatura

- ČAPEK, J.: Zprůmyslnění zemědělství ve vybraných kapitalistických zemích a jeho důsledky. Studijní informace ÚVTIZ, 1980, č. 2.
 DEMIN, A. A. — RASKOV, V.: Gosudarstvenno-monopolističeskije kompleksi. Leningrad, LGU 1979.
 FAKTOR, G. L.: Techničeskij pererod i strukturnyje sdvigi v selskom chozjajstve v stranach zapadnoj Evropy. Moskva, Nauka 1971.
 KUZNĚCOV, B. P.: Agrarnyje problemy sovremennogo kapitalisma. Moskva, Nauka 1979.
 MARX, K.: Kapitál I. Praha, SNPL 1954.
 MENŠIKOVA, A. M.: Kapitalističeskaja akumulacija i industrializacija seľskogo chozjajstva. Moskva, Nauka 1970.
 MOČERNYJ, S. V.: Sovremennyj gosudarstvenno-monopolitičeskij kapitalism. Kijev, KGU 1978.

*Ing. Božena Kadeřábková, CSc., Vysoká škola ekonomická, nám. A. Zápotockého 4,
130 67 Praha 3*

Doucha T.: Metodické základy integračního procesu při budování automatizovaných systémů řízení v odvětví zemědělství a výživy 823

Stanovič V.: Zásady diferencovania základného platu vedúcim pracovníkom poľnohospodárskych podnikov 833

Krúček Z.: Ekonomické a sociálne aspekty občanskej infraštruktúry venkovského osídlení 843

Kadlečíková M., Nagyová L.: Vplyv dispečerského riadenia na ekonomickú efektívnosť JRD hospodáriacich v podmienkach SSR 853

Parfus L.: Rizikovosť a spoločenská zodpovednosť pri výkone dĕlnických pracovných činností v rastlinnej a živočišnej výrobe 861

Beňacká G., Čehula M.: Tendencie vývoja produktivity práce v Západoslvenskom a Stredoslvenskom kraji. 869

Fitz M.: Účelné usporiadanie pracoviska dojiča v kruhovej dojáрни 881

Ze zahraničí

Kadeřábková B.: Zemědělsko-průmyslový komplex — integrální součást ekonomiky vyspělých kapitalistických zemí 887

Příloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (Výsledky hospodaření státních statků a JZD podle výrobních oblastí)

СОДЕРЖАНИЕ

Духа Т.: Методические основы интегрального процесса в создании АСУ в отрасли сельского хозяйства и продовольствия 823

Станович В.: Принципы дифференцирования основной заработной платы у руководящих работников сельскохозяйственных предприятий 833

Кручек З.: Экономические и социальные аспекты гражданской инфраструктуры сельского поселения 843

Кадлечикова М., Нагиова Л.: Влияние диспетчерского управления на экономическую эффективность ЕСХК в условиях Словакии 853

Парфус Л.: Мера риска и общественная ответственность в выполнении рабочих трудовых операций в растениеводстве и животноводстве 861

Бенячка Г., Цехула М.: Тенденции в производительности труда в Западно-словацкой и Центральнословацкой областях 869

Фич М.: Целесообразная организация рабочего места дояра в доильном зале карусельного типа 881

Из-за рубежа

Кадержабкова Б.: Агро-промышленный комплекс — интегральная составляющая экономики развитых капиталистических стран 887

Приложение

Статистические обзоры о чехословацком и зарубежном сельском хозяйстве (Достижения госхозов и ЕСХК по производственным областям)

CONTENTS

Doucha T.: Methodical Principles of the Integration during Building up the Management Information Systems in Agriculture and Food Production	823
Stanovič V.: Principles of the Differentiation of the Basic Salaries of Managing Workers in Agricultural Enterprises	833
Krůček Z.: Economic and Social Aspects of Social Infrastructure in Rural Settlements	843
Kadlečíková M., Nagyová E.: The Influence of Dispatcher's Management on the Economic Effectiveness of Agricultural Co-operative Farms in the Slovak Socialist Republic	853
Parfus L.: The Riskiness and Social Responsibility in Labourers' Categories in Plant and Animal Production	861
Beňačka G., Cehula M.: Developmental Trends of Labour Productivity in the West-Slovak and Central-Slovak Regions	869
Fitz M.: A Serviceable Arrangement of the Milker's Workplace in the Circular Milking Parlour	881

From Abroad

Kaděřábková B.: Agro-Industrial Complex — an Integral Part of the Economies of Advanced Capitalist Countries	887
--	-----

Supplement

Statistical Surveys of Agriculture in Czechoslovakia and Abroad (Economic Results of the State Farms and Agricultural Cooperative Farms by the Production Regions)	
--	--

INHALT

Doucha T.: Methodische Grundlagen des Integrationsprozesses beim Bau automatisierter Systeme der Leitung auf dem Gebiet der Landwirtschaft und Ernährung	823
Stanovič V.: Grundsätze der Differenzierung des Grundlohnes bei den Leitungskadern der landwirtschaftlichen Betriebe	833
Krůček Z.: Ökonomische und soziale Aspekte der Bürgerinfrastruktur der Landesiedlung	843
Kadlečíková M., Nagyová E.: Einfluß der Dispatcherleitung auf die ökonomische Effektivität der LPG unter Bedingungen der SSR	853
Parfus L.: Höhe des Risikos und gesellschaftliche Verantwortlichkeit bei der Leistung der Arbeitstätigkeiten der Arbeiter in der Pflanzen- und Tierproduktion	861
Beňačka G., Cehula M.: Die Entwicklungstendenzen der Arbeitsproduktivität im Westslowakischen und Mittelslowakischen Bezirk	869
Fitz M.: Zweckmäßige der Arbeitsstelle des Kuhmelkers im Kreismelkstand	881

Aus dem Ausland

Kaděřábková B.: Agrar-Industriekomplex — Integralbestandteil der Ökonomik von hochentwickelten kapitalistischen Ländern	887
---	-----

Beilage

Statistische Übersichten über die tschechoslowakische und ausländische Landwirtschaft (Ergebnisse der Wirtschaftsführung von Volksgütern und LPG nach den Anbaugebieten)	
--	--

Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá PNS — ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Lze též objednat u každé pošty i poštovního doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — expedice tisku, oddělení vývozu tisku. Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Vytiskl TISK, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, 737 36 Český Těšín.